

A KRIMINALISZTIKA VESZÉLYEI

1. Bevezetés

Minden emberi tevékenység magában hordozza a hibázás lehetőségét, egyúttal veszélyét. Szokták mondani: az ember hibázó lény. Ez alól a kriminalisták, jogalkalmazók sem kivételek. Tudják ezt a jogalkotók is. A modern büntetőeljárás kódexek a büntetőjogi felelősségre vonás több szakaszúságát (előkészítő-tárgyalási, illetve előkészítő /nyomozási/-közbenő /cezurális-ügyészi/-tárgyalási /bíróági/ hirdetik, deklarálják éppen azért, hogy az esetleges hibákra, tévedésekre fény derüljön, a sorskérdéseket érintő veszélyhelyzeteket megelőzzük. Legalábbis nagyobb esély legyen erre, hiszen minél többen, minél többféle módszerrel vizsgálják meg ugyanazon kérdést (a kriminalisztikai fő kérdéseket), annál nagyobb a valószínűsége, hogy azonos válaszadások esetében helyes a felelet.¹

A többszakaszú kriminalisztikai hibák és veszélyes következményeik vizsgálatát három irányból közelíthetjük meg:²

- a) kazuisztikus módon eseteket sorolunk és visszakövetkeztetünk az okokra ezekből;
- b) a hibákat soroljuk fel és azok következményeit;
- c) a következményeket, a végső kimenetelt emeljük ki és visszakövetkeztetünk az okokra.

A rendészeti konferencia és tanulmány elméleti jellege miatt az a-b-c utak kombinációját választjuk olyképpen, hogy megnevezzük – a legsúlyosabbal kezdve – a lehetséges torz és legveszélyesebb következmények csoportjait, amelyeket prominens (világbéli³ és hazai) példákkal illusztrálunk, illetve támasztunk alá.

¹ Hozzátezzük ehelyütt, hogy több eredménytelen nyomozás (pl. felderítetlen marad a tettes) mögött nem találunk semmiféle kriminalisztikai hibázást. A legnagyobb gondosság és szakmai hozzáértés mellett sincs mindenkor, mindenben siker, úgy is fogalmazhatunk, hogy „a bűnüldözés nem feltétlenül „sikersztori”. Az igazság és justizmord oldaláról közelítve pedig néha meg éppen az a siker, ha nem születik bűnösítő (torz, igazságtalan) ítélet.

² Itt jegyezzük meg-, hogy területi korlátok miatt a hibaokok, veszélyforrások feltárása mellett a kivédesi, megelőzési lehetőségekkel, módszertani ajánlásokkal ehelyütt nem tudunk foglalkozni, ezek megjelenítése egy külön dolgozatot igényel. Lásd erről részletesebben a szerző tollából: A kriminalisztika tendenciái. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2014. illetve A justizmordhoz vezető kriminalisztikai hibák. Belügyi Szemle, 2014/3. 30-59. o.

³ Az angol, amerikai, ausztrál, kanadai, skót, új-zélandi szakirodalom felettébb gazdag monográfiákban, tanulmányokban, (erre hivatott intézményekben, alapítványokban, bizottságokban, megelőzési javaslatokban) a téves ítéletek („miscarriage justice”, „wrongful conviction”, „mistaken conviction”, „falsely convicted”, „falsely sentenced”, „unsafe conviction”) és okaik nyilvánosság elé tárásában, szemben például az igen szegény magyar szakirodalommal és teljes intézmény- és feltáró bizottság, illetve vizsgálat hiánnyal. (Angliában például felállították: INNOCENT, Miscarriages of Justice UK, United against Injustice, Miscarriages of Justice Organisation and Anarchist Black Cross nevű szervezeteket.) Roberts, A.: The problem of mistaken identification: Some observations on process. Evidence & Proof 2004/8,2, 100-119. o.

2. A kriminalisztikai hibák lehetséges veszélyei, következményei

- A) Jogállamban a legsúlyosabb következmény az ún. „justizmord”,⁴ („jogi halál”, „bírói halál” vagy „bírói gyilkosság”) a téves ítélet, a hibás felelősségre vonás, a nem bűnös személy bűnösnek nyilvánítása.
- B) A bűnös személy felelősségre vonásának elmaradása.
- C) A konkrét személy ellen folytatott büntetőeljárás téves megindítása, folytatása, (végül el nem ítéltésem jogerősen) amelynek „minősített”, súlyosabb esete, ha ez még személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedéssel, például előzetes letartóztatással (ideiglenes kényszergyógykezeléssel) is jár.

Ad A) A ténykutatás legfőbb célja a hű tükörtartás, a korrekt, pontos válaszadás a múlt eseményeivel kapcsolatban. Hogy véletlenül se történhessen „tükörtörés”, hogy olyan embert ne vonjanak felelősségre valamely bűnös tettért, amelyet nem ő követett el. A modern kriminalisztika korszakából elsőként az 1894-es Alfred Dreyfus százados elleni francia (kontinentális) büntető eljárást emeljük ki, amelynek során a katonatiszttal szemben egy „elfogott” levél alapján nyomoztak, majd emeltek vádat és ítélték el szabadságvesztésre. Mint kiderült később a „hazaáruló” levelet más írta.⁵

1920-ban indult a következő történelmi léptékű, általunk kiemelt justizmord eset, mégpedig a Nicola Sacco és Bartolomeo Vanzetti elleni amerikai (angolszász) büntető eljárás, amelynek során 1921-ben mindkettőjüket halálra ítélték, amit a nemzetközi tiltakozás ellenére 1927-ben végre is hajtottak.

1957-ben a Martfü környékén elkövetett, szexuális motivációjú emberölés miatt jogerősen halálra ítélte a bíróság K. Jánost, akinek kegyelemből változtatták át büntetését életfogytiglani szabadságvesztésre. Büntetéséből már 11 évet letöltött, amikor kiderült, hogy a bűncselekményt valójában K. Péter követte el, akit az új eljárásban felelősségre vontak, halálra ítélték és ki is végezték 1968-ban.

1995-ben P. Dénes heves megyei lakost ítélte el a bíróság jogerősen hat évi szabadságvesztésre halált okozó testi sértés és rablás kísérlete miatt. Az előzetes letartóztatással és büntetéssel együtt 26 hónapot már szabadságvonásban töltött a terhelt, amikor kiderült, hogy az idős nő sérelmére elkövetett bűncselekményt más követte el, akit felelősségre is vontak emiatt.

2002. május 9-én a móri Erste bankfiókban elkövetett, nyolc emberéletet követelő rablás tetteseként a bíróság jogerősen életfogytiglani szabadságvesztésre ítélte K. Edét. 2007-ben derült ki, hogy a bűncselekményt két másik személy követte el.

⁴ A „justizmord” kifejezést legjobb tudásunk szerint August Ludwig Schlözer használta „Abermaliger Justizmord in der Schweiz” c. 1782-es tanulmányában a halálos bírói ítéletekre. Öt évvel előtte, tehát 1777-ben Voltaire egyik levelében a jog gyilkosait, merénylőit (assassins juridiques) emlegeti, majd 1822-ben egy Träger nevű szerző alkalmazza már szélesebb (mai) értelemben az összes téves bírói ítéletre. Lásd erről részletesebben: August Ludwig von Schlözer: Abermaliger Justizmord in der Schweiz. In. Stats-Anzeigen. 2., 1782. <http://books.google.hu/books?pg=PA289&dq=august+ludwig+von+schl%C3%B6zer+justizmord&id=YWEMAAAYAAJ&hl=hu#v=onepage&q=august%20ludwig%20von%20schl%C3%B6zer%20justizmord&f=false> (2013.07. 27.); *Ortutay Gyula* (szerk.): Voltaire levelei. (Voltaire levele II. Frigyes porosz királynak. Ferney, 1777. augusztus 3.) Auróra, Budapest 1963., 215.; Révai nagy lexikona. Az ismeretek enciklopédiája III. kötet. Hasonmás Kiadás, Szekszárd, 1990.

⁵ Akár a Dreyfus, akár a Sacco és Vanzetti per esetében vannak történelmi adatok, verziók arra, hogy bizonyos „konceptiózusság”, politikai nyomás volt az ügyekben, ugyanakkor témánk szempontjából a kriminalisztikai adatok és hibák a lényegesek, amelyek – nézetünk szerint – nem politikai színezetűek.

Végül e csoportban kiemeljük, hogy az Amerikai Egyesült Államokban az elmúlt három évtizedben (1986-87 óta), amióta az Államokban létezik a DNS azonosítási eljárás, napjainkra már több mint 300 ügyben derült ki utólag, hogy a megvádolt, majd (tévesen) elítélt személyek anyagmaradvány mintái nem egyeznek a helyszínen talált és felelősséget megalapozó anyagmaradványokkal.⁶

Ad B) Nem vonják felelősségre az elkövetőt, ami mögött állhat az, hogy egyáltalán nem is került látókörbe, nem sikerül személyét még behatárolni sem. Ám az is előfordulhat, hogy a kriminalisták látókörébe kerül a vélt elkövető, azonban felelősségre vonása mégis elmarad. Tanulmányunkban azok közül is a kriminalisztikai hibák miatt – feltehetően – „kicsúszó” esetek a relevánsak, példaértékűek. (Ezek is veszélyértékkel bírnak, mert bátorítást és további lehetőséget kaphatnak a bűnelkövetők.)

Az amerikai igazságszolgáltatás (és kriminalisztika történet) egyik „mintapéldánya” az 1994-ben O. J. Simpson ellen folytatott büntető eljárás, amelyben azzal vádolták meg a később felmentett országos híró sportolót, hogy megölte feleségét és annak állítólagos szeretőjét Los Angeles-i otthonában.⁷

Magyarországon 1984-ben a szolnok megyei lakost, M. Jánost vádolta meg az ügyészség egy kislány sérelmére elkövetett emberöléssel, ám a bíróság – a kezdeti halálbüntetést követően - hosszas büntetőeljárásban, több fórumát megjárva 1986-ban végül jogerősen felmentette.

Ad C) A „legrosszabb”, a justizmord, a téves jogerős elítélés be nem következése jó fordulat, azonban jogállamban az is megengedhetetlen és törekedni kell az elkerülésére, megelőzésére, hogy bárkivel szemben tévesen folytassanak büntető eljárást, nyomozást, bírósági tárgyalást. Különösen nem kívánatos, ha mindehhez még őrizet, előzetes letartóztatás (és sorolhatnánk még személyi a szabadságot érintő és nem érintő kényszerintézkedéseket) párosulnak, akár évekig tartóan.⁸

2004-ben a madridi vasúti robbantásos terrorista merénylet helyszíni szemléje során egy kék táskában megtalálták az elkövető által használt bombadetonátort, rajta egy ujjnyommal. Miután a spanyol nyilvántartásban nem találtak egyezőséget, nemzetközi ujjnyom körözést adtak ki. Az amerikai FBI szakértők 15 egyezőségi pontot találtak Brando Mayfield Portland (Oregon) városában tevékenykedő ügyvéd ujjnyomatával. A spanyol hatóságok az

⁶ Az Egyesült Államokban a DNS-vizsgálat elfogadottá válásával 1989 és 2007 között 200 olyan esetet regisztráltak, amelyben ennek elvégzésével derült ki, hogy nem a tényleges elkövetőt ítélték el. *John Collins and Jay Jarvis: The Wrongful Conviction of Forensic Science. Crime Lab Report 2008.* http://www.crimlabreport.com/library/pdf/wrongful_conviction.pdf. (2013. 07. 28.) (2010-ben 254-en állt a mutató /köztük 17 halálra ítélttel/, 2013-ban ez a szám már meghaladja a 300-t /köztük 18 halálra ítélt./ The Innocence Project, 2013.)

⁷ A nemzetközileg is elfogadott, deklarált ártatlanság vélelmének következetes alkalmazása alapján (még ha más személy egyáltalán fel sem merült elkövetőként) nem mondhatjuk ki és nem is állítjuk a bíróság ellenében, hogy O. J. Simpson vagy M. János bűnös volt. Azért emeljük ki ügyüket, mivel számtalan, tanulságos kriminalisztikai hiba fedezhető fel, amelyek elmaradása, kivédése esetén feltehető, hogy más következtetést vont volna le az amerikai esküdtszék, illetve a magyar bíróság. Mindenesetre a feltárt hibák lényeges szerepet játszottak az ügy végső megítélésében. Badó Attila az O. J. Simpson ügyön kívül még négy hasonlóan kritikus, megkérdőjelezhető amerikai felmentéses ügyet részletez kötetében. *Badó Attila: Esküdtszéki ítéletek. Futni hagyott bűnösök? Studio Batiq, (ismeretlen helyen kiadva), 2004.*

⁸ Nem sorolhatjuk ide azon eseteket, ahol büntető eljárás alatt álltak személyek, végül megszüntették velük szemben a nyomozást, illetve felmentették őket bizonyítottság (bizonyosság) hiányában, vagyis nem állítható bizonyosan, (és ilyet bíróság sem állapított meg jogerősen), hogy más vagy mások követték el a bűncselekményt.

ellenőrzés során csak hét minúciális pontot (amit nem tartottak elégnek), ám hosszas egyeztetést követően az ügyvédet mégis elfogták, előállították, majd két héten át letartóztatásban tartották, mire kiderült a tévedés és, hogy az ujjnyom valójában és bizonyosan az algériai Ouhane Daoud-é, akivel kapcsolatban (a bűncselekmény felkészülési helyén, egy vidéki házban talált) anyagmaradvány DNS azonosítása is igazolta az egyezőséget.⁹

Bizonyosan más által (A. Attila által) elkövetett bankrablási sorozat bűncselekmény nyomozásában voltak több hónapon keresztül előzetes letartóztatásban az Sz. testvérek az 1990-es évek egyikében.

V. László egy 1991-ben elkövetett tolnai emberölési ügyben töltött két év két hónapot előzetes letartóztatásban, amikor a marasztaló első fokú döntést követően, még éppen a másodfokú állásfoglalás előtt kiderült, hogy a bűncselekményt más személy követte el, akit aztán felelősségre is vontak emiatt.

2. A kriminalisztikai hibákból eredő veszélyek csoportosítása

Joggal vetődik fel a kérdés, hogy mi válthatja ki általánosságban és mi váltotta ki a fent citált ügyekben is a hibázásokat. Volt-e köztük kriminalisztikai, azon belül krimináltechnikai, krimináltaktikai, netán metodikai hiba?¹⁰

2.1. Justizmord okok az Egyesült Államokban

Több vizsgálat is folyt a kérdések megválaszolására az amerikai kontinensen, ezekből hármat emelünk ki, mivel látható belőlük, hogy hasonló következtetésre jutottak mindannyian. Az első vizsgálat eredményeként megkülönböztették a közvetett és közvetlen okokat.¹¹ Közvetett okként jelölték meg:

- a) a közvélemény nyomását,
- b) a terhelti kisebbségi csoporthoz való tartozást (pl. afro-amerikai, indián, ír származást, netán felekezeti hovatartozást),
- c) a sajtóságos angolszász keresztkérdéses eljárást, amely nem feltétlenül a tényisztázást szolgálja, hanem inkább a saját akarat érvényesítését, a másik fél legyőzését,
- d) a rendőrhatalóságok elfogultságát.

A közvetlen kiváltó okok között az alábbiak merültek fel:

- a) téves felismerésre bemutatások¹² mint leggyakoribb esetek,¹³

⁹ Lásd erről a részleteket: *Zabell, S.L.*: Fingerprint Evidence Journal of Law and Police, 3. 15. 2005. 148-151. o.

¹⁰ Megjegyezzük, hogy tanulmányunknak nem lehet tárgya a szándékos, bűncselekményes bizonyíték beszerzés, például bizonyíték koholás, hamis szakvélemény vagy okirat készítés, hamis tanúvallomás, bántalmazásos, kényszerítéses, erőszakkal és/vagy fenyegetéssel kreált vallomás, illetve a valóban koncepció bűntető eljárás. Itt a szakmailag helytelen (kifogásolható), gondatlan jellegű hibázásokról elmélkedünk, nem a bűnös (szándékos, visszaélészerű, törvénytelen) magatartásokról.

¹¹ Lásd részletesebben az alábbi forrásokban: *Hack Péter*: Az igazságszolgáltatás kudarcai. In: Fenyvesi Csaba (szerk.): A Magyar Büntetőjogi Társaság Jubileumi Tanulmánykötete. MBT, Budapest-Debrecen.-Pécs, 2011. 43.; *Badó Attila-Bóka János*: Ártatlanul halálra ítélték. Nyitott könyv, Budapest, 2003.; <http://www.innocenceproject.org>. (2013. 07.28.)

¹² Spinney vizsgálatában 75%-ot tettek ki a téves felismerésre bemutatások. *Spinney, L.*: Line-ups on trial. Nature, 2008/453. 7179. 442-444. o.

¹³ Az e témával kapcsolatosan végzett egyik amerikai kutatás eredménye szerint a téves ítélettel végződő esetek 77%-ában játszottak közre a szemtanúk tévedései. Lásd: Collins, J.- Jarvis, J.: The Wrongful Conviction of

- b) rendőrhatalósági nyomozási hibák, (pl. igazoltatási, szemlés hibák, befolyásolások, anyagmaradvány szennyeződések /cross- vagy carry-over, -contamination/ nyom egyediségi pontok rombolása,)
- c) rendőrhatalósági, nyomozási jogszabálysértések,
- d) ügyészi hibák¹⁴ (például bizonyítékok kirekesztésének elmulasztása),
- e) szakértői vélemények hibái (megalapozatlan, szakmailag téves),¹⁵
- f) más bűnelkövetők, börtönügynökök, informátorok téves tanúvallomásai, jelentései,
- g) hibás, gyenge védőügyvédi tevékenység,
- h) hamis beismerő vallomás,
- i) téves közvetett bizonyítékok.

A második vizsgálat 205 konkrét esetet dolgozott fel, következtetéseik szerint az okok a következők:¹⁶

a) téves felismerési azonosítások (misidentification by a witness)	52,3%
b) téves vallomás (false testimony)	11%
c) a hatóságok gondatlanságai (negligence of officials)	9,9%
d) „kényszerített” beismerés (forced confession)	8,4%
e) koholás („framing”)	4,2%
f) rendőri téves vallomás (false testimony by an official-police)	2,6%
g) szakértői tévedés, hiba (expert error)	1,6%

Végül a harmadik vizsgálatban 86 ügyet tekintettek át és az alábbi tévedési faktorokat (causative factors of miscarriages of justice) jelölték meg:¹⁷

a) téves felismerési azonosítások (misidentification by a witness)	71%
b) tudományos teszt hibák (errors in forensic science tests)	63%
c) rendőri hibák (police errors)	44%
d) ügyészségi hibák (prosecution errors)	28%
e) téves-hibás szakértői vélemények (false/erroneous expert opinions)	27%
f) nem korrekt informátori jelentések (dishonest informers)	19%
g) hozzá nem értő védők (incompetent defence counsels)	19%
h) téves tanúvallomások (false witness testimony)	17%
i) hamis beismerés (false confession)	17%

Forensic Science. Crime Lab Report 2008. http://www.crimelabreport.com/library/pdf/wrongful_conviction.pdf. (2013. július 27.)

¹⁴ Az angol (walesi) irodalomban találkozunk a „prosecutor’s fallacy”, az „ügyészi tévesztés” esetével is, ami mögött a bizonyítékok (valószínűségének) helytelen értékelése húzódik meg. (Kontrapárja is van, mégpedig az informális „defence fallacy”, amikor a védelem tévesen értékeli (a terhelt javára) a bizonyítékok valószínűségét, elmulasztja minden bizonyíték számbavételét.) Fraser, J.-Williams, R.(eds) : Handbook of Forensic Science, William, Cullompton, Devon, 2009. 638. és 627. o.

¹⁵ Az egyik amerikai ügyben a kirendelt grafológus szakértő azt állította egy inkriminált levél írójáról, hogy „francia, középosztálybeli és fiatal” Amikor az illetőt a tanúk padjára szólították, kiderült róla, hogy örmény apa, Angliában született és amerikai iskolát végzett fia, és jóval az ötven fölött van. Lásd erről a téves szakvéleményről: Angus Hall: A bűnüldözés nagy pillanatai. Zrínyi Kiadó, 2005. 114. o.

¹⁶ Huff, C. R.-Rattner, A.-Sagarin, E.: Convicted But Innocent. Wrongful Conviction and Public Policy. Sage Publications, Thousand Oaks, 1966. 62. o.

¹⁷ Saks, M. J.-Koehler, J. J.: The Coming Paradigm Shift in Forensic Identification Science. Science, 2005/309. 892. o.

2. 2. A kriminalisztikai hibák csoportosítása Magyarországon

Nézetünk szerint többféle szempontú csoportosítás lehetséges a kriminalisztikai hibák körében – már a következményi súlyosságon túlmenően, amelyet fentebb már három fajtaban osztályoztunk (jusstizmord, felderítetlenség, téves eljárás).

A kriminalisztika belső tagozódása szerint:

- a) Krimináltaktikai (helyszíni szemle, „első csapás”, forró nyom, helyszín biztosítás, helyszín blokkolás, felismerésre bemutatás, bizonyítási kísérlet, kihallgatás, titkos eszközök alkalmazásának hibái, perszeverantikus verzió felfogás, rossz verzió állítás, védekezés ellenőrzés hiánya, a rovott múlt eltúlzott értékelése, holtpont fel nem ismerése, helytelen nyomozás-szervezés);
- b) Krimináltechnikai (rossz nyom-anyagmaradvány felkutatás, rögzítés, „nyomkereszteződés-nyomszennyeződés”, „custody of chain” megsértése, bűnjel elvesztése, rossz csapda használat, stb.);
- c) Metodikai (helytelen számítógép lefoglalás, banki igazolások be nem gyűjtése, és sorolhatnának végtelenül, mivel kimeríthetetlen a köre, hiszen minden bűncselekmény típusnál más és más csokor jön elő).

A kriminalisztikai (elvi) piramis építőkövei szerinti hibacsoportok:¹⁸

- a) A hét kriminalisztikai kérdéssel kapcsolatos általános jellegű hibák (például idővesztés, késedelmesség, nyilvántartás ellenőrzés elmaradása).
- b) A nyomokkal kapcsolatos hibák (nyomfelkutatás, rögzítés elmaradása, „nyomsértés”-eltűnés, káros anyaggal megsemmisítés, téves azonosítás, stb.).
- c) Anyagmaradványokkal kapcsolatos hibák (például: mikro- és szubmikró méretűek fel nem kutatása, kontamináció, téves azonosítás).
- d) Vallomásokkal kapcsolatos hibák (hamis beismerés, befolyásolás, téves tanúvallomás, téves felismerés, helytelen bizonyítási kísérlet beállítás, stb.);
- e) Okiratok (benne a szakvélemények hibái, hamis iratok fel nem ismerése, hamisnak nyilvánítás tévesen).

A hibaveszélyesség („veszélyskála”) fokai szerint lehet:

- a) „Justizmord” veszélyűek (kiemelten veszélyes- „legveszélyesebb” kategória): például felismerésre bemutatás elhibázása, tévedő tanúk vallomásai, hamis beismerés, vallomások befolyásolása, téves szakvélemény, nyom- és anyagmaradvány indokolatlan kereszteződés.
- b) Veszélyes (nem lesz általában felelősségre vonás): bizonyítási kísérlet hibái, (inkább a negatív az „értékes”, kizárnak valakit tévesen), kutatási hiba (nem találnak meg

¹⁸ Az elvi (azonosítási) piramis modelltől részletesen olvasható a szerző tollából: Belügyi Szemle 2012/10. 14-26., illetve. A kriminalisztika piramismodelljének második változata. Belügyi Szemle, 2014/9. 32-43. o. (Alapját a hét fő kriminalisztikai kérdés /mi, hol, mikor, hogyan, ki-kivel, miért?/, mediátorait a nyomok, anyagmaradványok, vallomások és okiratok, fűkuszát pedig az azonosítás képezi.)

- valamit, nem rögzítik pontosan a talált corpusokat), okiratvesztés, „első csapás” hibái, poligráfós téves kizárás, téves kutyaszagazonosítás (téves szagnyomkövetés);
- c) Kevésbé „veszélyes” (kisebb jelentőségű): szembesítési hibák, alaptalan poligráfós terhelés.

Tettes vagy vélt tettes szempontjából nézve a hibák lehetnek:

- a) A tettes vagy vélt tettes javára szóló: poligráf téves kizárása, nyom-anyagmaradványos (kézírás) szakvélemény téves kizárása, tanú tévedése stb.
- b) A tettes vagy vélt tettes terhére szóló: poligráf téves terhelése, nyom-anyagmaradványos (kézírás) szakvélemény téves terhelése, tanú tévedése, hamis beismerés stb.

A 4/a-b) példaszzerű felsorolásból látható, hogy „tükröképes” hibákról van szó, attól függ a tévedés milyen irányú, akként módosul a javára-terhére szóló csoportosítás is. Úgy tűnik majd mindegyik tévedés magában hordozza a duplumot. Kutatásunk során egy kivétel azért felmerült. Ez pedig a hamis beismerés. Az ugyanis csak a terhére szólhat a vélt elkövetőnek és mint látni fogjuk a konkrét ügy hibaelemzéseknél volt is erre példa. (P. Dénes ügy)

A hibázás láthatósága szerint:

- a) Nyílt hibák (mindazok, amelyeket a fenti csoportoknál felsoroltunk).
- b) Titkos hibák (mindazok, amelyeket a titkos eszközök, erők és módszerek felhasználásánál el lehet követni, akár a jogi keretek, akár a taktikai-technikai körben, például: engedélyeztetés elmaradása, cél- és tárgyútlépés, dekonspiráció, téves informátori jelentés).

A hiba „elkövetési helye” szerint lehet:

- a) Nyomozási szakban (itt a leggyakoribb, különösen azokban a büntető eljárási rendszerekben, ahol – akár a törvényalkotó akarata ellenére – ezen van a hangsúly a gyakorlatban /pl. ilyen a magyar is/).¹⁹
- b) Közbenső eljárásban, (hiszen a vádemelést megelőzően egyes büntető eljárások lehetőséget adnak az ügyésznek, vizsgálóbíróknak is nyomozási, kriminalisztikai cselekmények végzésére, például kihallgatást, helyszíni szemlét, bizonyítási kísérletet stb).
- c) bírósági szakban (ahol – ahogy erre már korábban rámutattunk – egyre több kriminalisztikai mozzanat merül fel, gondoljunk csak a kihallgatások taktikájára).

¹⁹ Ahogyan ezt a hangsúlyeltolódást Király Tibor és Bárd Károly is megfogalmazta már, lásd erről: Király Tiborral és Bárd Károllyal készített interjú a Be. reformjáról, az elképzelésekről és a megvalósulásról. Fundamentum 2002/2. 41-45. Éppen a nyomozási hangsúlyosság miatt is kiemelkedően fontos a kriminalisztikai hibák vizsgálata, ugyanis olybá tűnik, hogy a magyar bírósági módusz nem teszi igazán lehetővé, nem könnyíti meg az esetleges hibák kijavítását, az ellentmondások felderítését, sokkal inkább a „hozott anyag” fut át akadálymentesen, kétség (ahogy az angol fogalmazza: reasonable doubt) nélkül.

3. A kriminalisztikai hibák a konkrét ügyekben

Nem haszontalan áttekinteni a ténylegesen elkövetett legfőbb hibákat az egyes fentebb kiemelt („anatómiai ló” jellegű) ügyekben. Ezekből ugyanis magunk is megfogalmazhatjuk az „Achilles-sarkokat”, veszélypontokat.

Az Alfred Dreyfus perben kezdetben „titkos”, a terhelt és a bíróság által sem ismert írásszakértői vélemény alapján indítottak ellene eljárást, majd a nyílt eljárásban két kevésbé ismert írásszakértő adott téves terhelő szakvéleményt. Ezeket még tetézte Alfonse Bertillon téves írásszakértői véleménye. Az eljárás ideje alatt felmerült, hogy egy másik tiszt készítette az iratot, azonban ennek érdemi ellenőrzése elmaradt. A vádló perszeverantikusán ragaszkodott a 35 éves Dreyfus elleni vádhoz, amely alapján lefokozása mellett életfogytiglani szabadságvesztésre is ítélték. Többszöri perújrafelvétel (és öt év Ördög-szigeteki raboskodás) után 1898-ban elnöki kegyelmet kapott, majd 1906-ban, 12 év után teljes mértékben rehabilitálták rendfokozata visszaadásával és a francia hadseregbe visszavételével.²⁰

Nicola Sacco és Bartolomeo Vanzetti olasz származású szakszervezeti tisztviselőket két fegyveres rablással gyanúsították, majd vádolták meg négy teljesen elhibázott, képzetlen személyek által adott, téves „fegyverszakértői” vélemény, lövedék-fegyver azonosítás alapján.

Ezekhez még hozzájött néhány hibásan végrehajtott felismerésre bemutatás, és az alapjukat adó felismerő tanúk tévedései, valamint a más tanúk által alátámasztott alibi ellenőrzésének elmulasztása, illetve figyelmen kívül hagyása. Ugyanígy negligáltak az alvilágból érkezett adatot is a más személyű elkövetőkre. Csak 1977-ben ismerte el Massachusetts állam kormányzója, hogy a korábbi bírósági eljárás nem volt korrekt, az előírásoknak megfelelő.²¹

K. János az 1957-es martfői emberölésben többször tett hamis beismerő vallomást, ezeket általában meg is változtatta – a Miranda szabályok miatt ma már helytelen gyakorlati műszóval – „visszavonta”. Ám az is előfordult, hogy még helyszíni kihallgatás (akkori nevén helyszínelés) keretében is megmutatta hogyan támadta és ölte meg a munkahelyéről hazafelé kerékpározó sértett nőt. Jelentkeztek téves felismerő tanúk is, akik látták a bűncselekmény helyszíne környékén. 1962-1967. között újabb öt hasonló bűncselekmény történt a környéken, amelynek tettesét, K. Pétert 1967-ben sikerült azonosítani, egyúttal bizonyítani terhére – legfőképpen igen részletes feltáró jellegű beismerő vallomása alapján – az 1957-es esetet is.²²

P. Dénest Heves megyében ítélték hat éves szabadságvesztésre egy 1994-es halált okozó testi sértés és rablás büntetvének kísérlete miatt, legfőképpen saját kezűleg írt hamis beismerő vallomása és egy tévedő tanú vallomása alapján. Ezek mellett a kutyás szagazonosítás eredménye is terhelte, ami annyiban helytálló volt, hogy valóban járt a bűncselekmény helyszínén, de nem az elkövetéskor, hanem korábban. Két és fél évet töltött már le jogerős szabadságvesztéséből, amikor egyértelművé vált, hogy más volt a tettes, akit emiatt felelősségre is vontak.²³

²⁰ Részletesebb leírása megtalálható: Katona Géza-Kertész Imre: A bűn nyomában. Minerva, Budapest, 1977. 231-236. o.

²¹ Részletesebb leírása az ügynek megtalálható: Katona Géza-Kertész Imre: A bűn nyomában. Minerva, Budapest, 1977. 201-210.; Wall, P. M.: Eye-Witness Identification in Criminal Cases. Charles C. Thomas Publisher, Springfield, Illinois, USA, 1965. 20-21., 93-94. o.

²² Katona Géza: A bűnüldözés fél évszázada. BM Kiadó, Budapest, 193-195.; Kovács Lajos: A Mór megtette. Korona Kiadó, Budapest, 2009. 248-255. o.

²³ Lásd részletesebben: *Hack Péter: Az igazságszolgáltatás kudarcai.* In: Fenyvesi Csaba. (szerk.): A Magyar Büntetőjogi Társaság Jubileumi Tanulmánykötete. Budapest-Debrecen-Pécs, 2011. 36.

K. Ede a 2002-es móri, nyolc ember halálát okozó büntetőügyben ítélték jogerősen életfogytiglani szabadságvesztésre több év után. Mégpedig főleg téves felismerésre bemutatások, tévedő tanúk, terhelti védekezés ellenőrzésének elmaradása, perszeverantikus egy verzióhoz való ragaszkodás miatt. Mint utólag kiderült, a 2007-ben feltárt valódi tetteseket a bűntény napján a környék blokkolását végző rendőrök igazoltatták is, amint éppen a városból (elkövetésüket követően) távoztak személygépjárműjükkel, benne a fegyverekkel és zsákmánnyal.²⁴

O. J. Simpson Los Angeles-i ügyében az alábbi kriminalisztikai hibákat követték el az eljáró hatóságok:

- a) a bűncselekmény éjszakáján elmulasztották biztosítani a helyszínt;
- b) ennek következtében többen is átsétáltak a véres lábnyomokon és cipőtálpukon jelentős mennyiségű bizonyítékot hordtak szét a szobákban és a házon kívül;
- c) a készült videofelvételeken jól látható, hogy a nyomozók védőoverall és kesztyű nélkül dolgoztak a helyszíni szemle során;
- d) a felvételen látható az is, hogy az egyik szemlélő rendőr elejt egy tör-lökendőt, majd kezével törli tisztára, illetve piszkos kézzel töröl le egy csipeszt;
- e) a szemlélő rendőrök a tetthelyről úgy mentek át egyenesen O.J. Simpson lakására, hogy nem öltöztek át, és nem dolgozták fel az ottani nyomokat, pedig azokat rögtön össze lehetett volna vetni a második helyszínen találtakkal;
- f) a rendőrségi fényképész lefotózott egy véres papírdarabot nem messze a sértett nő fejétől a második helyszínen, ám ezt a bűnjelet nem katalogizálták, nem szerepelt a nyilvántartásban-bűnjeljegyzéken;
- g) a második helyszínről, a ház belsejéről nem készült fénykép, csak a holttestek közvetlen környezetéről, így nem volt megörökített fényképanyoma semmiféle dulakodásnak vagy bármilyen tárgynak, ami később használható lett volna;
- h) a sértetti holttesteket tíz órán keresztül senki nem vizsgálta meg, holott egy orvosszakértő képes lett volna megállapítani a halál beálltának idejét, és a testeken további nyomokat is talált volna;
- i) miután a sértett nő holttestét körbefényképezték, valaki a hátára fordította, így eltűnt az a vérfolt, ami a hivatalos fényképeken a melltartója felett látszik. A halottkém véleménye szerint ez a vérfolt a támadóé lehetett, aki megsérült a dulakodás közben, ám mintát senki nem vett belőle. Azután pedig, hogy megfordították a testet, már nem volt rá mód;
- j) a sértett nő házában talált tálnyi olvadozó jégkrémet nem fotózták le, pedig döntő fontosságú lehetett volna a halál időpontjának meghatározásában;
- k) a szemlélők nem föliázták le az elhunytak kezét;
- l) a házbeli szemlénél nem használták a nemi bűncselekményeknél rendszeresített eszközkészletet;
- m) a házban nem vizsgálták meg, sőt, le sem fényképezték a hátsó kaput, mely a tettes valószínűsíthető menekülési útvonalára esett;
- n) (csak) hetekkel később találtak a hátsó ajtónál véryomokat;

²⁴ Dezső Antal védőbeszéde a móri mészárlással vádolt K. Ede védelmében. In: Tóth Mihály (szerk.): Híres magyar perbeszéddek. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2013. 334-368. o.; Hack Péter: Az igazságszolgáltatás kudarcai. In: Fenyvesi Csaba (szerk.): A Magyar Büntetőjogi Társaság Jubileumi Tanulmánykötete. Budapest-Debrecen-Pécs, 2011. 36-37. o.; Kovács Lajos: A Mór megtette. Korona Kiadó, Budapest, 2009. 370. o.

- o) a sértett nő holttestét a hullaházban - ahelyett, hogy részletesen megvizsgálták volna -, lemosták, ezzel eltüntették a legutolsó nyomokat, amelyek elárulhatták volna a tettes személyazonosságát;
- p) a sértett nő holttestének boncolására azonban csak két nappal később került sor;²⁵
- q) nem rögzítették pontosan a Simpsons-tól levett vérminta mennyiségét;
- r) a Simpson lakásán tartott házkutatás során talált véres kék férfizoknit nem vette fel a rögzítő videokamera és nem szerepelt a bűnjeljegyzéken sem;
- s) Simpson Ford Bosco kocsijában talált véryomokból csak reprezentatív mintákat vettek;
- t) vérmintát – baktériumnövekedés veszélyével járó – műanyag zacskóba is beraktak, rögzítettek.²⁶

M. János szolnok megyei emberöléses ügyében – miután a bizonyítási kísérletek elmaradtak azok ellenőrzésére – téves tanúvallomások születtek, hiányos és pontatlan házkutatási-lefoglalási jegyzőkönyvek, bűnjeljegyzékek, fényképmelléletek készültek, hibásan választottak hatósági tanúkat a kutatás során, befolyásolt felismerésre bemutatásokat tartottak, késedelmesen ellenőrizték a terhelt alibi hivatkozását és nem őrizték meg a boncolás során a vércsoportanalízishez szükséges sértetti lépet.²⁷

Sz. testvérpár hat hónapig volt előzetes letartóztatásban az egyébként „whiskys rabló” néven elhíresült A. Attila által elkövetett egyik bankrablási ügyben, mivel téves tanúfelismerések, illetve kutya szagazonosítások történtek.²⁸

V. László Tolna megyei 1991-es emberölési ügyében – többszöri jegyzőkönyv nélküli – hatóság tagjával történő „elbeszélgetést” követően létrejöttek hamis beismerő vallomást tartalmazó jegyzőkönyvek, felmerültek téves (családi) tanúvallomások, valamint terhelt bizonyítékként szolgált egy helytelenül értelmezett – terhelti szavakat tartalmazó – videófelvétel, végül (mint „perszeverantikus” mozzanatot) megemlíthjük a poligráfós vizsgálat (kizáró) eredményének figyelmen kívül hagyását.²⁹

4. Magyar veszélyokok

Mindezek alapján, mintegy a tanulmány összefoglalójaként összeállíthatjuk a leggyakoribb magyar justizmord okokat is. Még ha százalékokat (pontos arányokat) nem is tudunk, mivel ahhoz egy külön (nagyobb méretű) vizsgálat, kutatás lenne szükséges. Becslésünk szerint kb. olyan arányban foglalnak helyet az egyes veszélyokok, mint az angolszász országokban (Angliában, Ausztráliában, az Egyesült Államokban), ahol állam (kormány) által támogatott bizottságok, vizsgálati szakemberek tekintették át részben lakossági bejelentések, részben saját kezdeményezésük alapján a kritikus, kétséges ügyek aktáit és

²⁵ Roland, P.: Helyszínelők. Pannon Literúra Kft., Kistűjszállás, 2009. 48-50. o.

²⁶ Pap András László: Nyomrögzítés rivaldafényben. O.J. Simpson és az évszázad pere. Belügyi Szemle, 2010/ 7-8. 234. és 244. o.

²⁷ A bíróság nem fogadta el a kutyás szagazonosítás és a poligráfós vizsgálat terheltő eredményeit sem bizonyítékként, mivel azok módszertanát nem tartotta tudományosan megalapozottnak, illetve megbízhatónak. Lásd erről a további részleteket: Katona Géza: Még egyszer Magda János bűnügyéről. Belügyi Szemle, 1986/8. 96-104. o.

²⁸ P. Gál Judit-Ambrus Attila: Én, a Whiskys. IPM Könyv, Budapest, 1999. 168. o.

²⁹ További részleteket lásd: forrásként: Kiss Viktória: Egy justizmord eset kriminalisztikai tanulságai. OTDK dolgozat, Szeged, 2013.

kezdeményeztek többször új eljárást („retrial”), felülvizsgálatot.³⁰ A felsorolt és kiragadott esetek, illetve a már korábbi fejezetekben megjelölt problémás ügyek megengedik azonban azt a következtetést, hogy lényeges eltérés – a hiányzó koholást leszámítva – nincs az okhálózatunkban, az hasonló (majdhogynem megegyezik) az angolszász felmérésekben találhatóakkal. Ebből következően a már kifejtett megelőzési, elkerülési lehetőségek és eszközök is hasonlóak a magyar viszonyok között is.

Mindezek után látásunk szerint a következő konkrét okokat jelölhetjük meg, mint hazai justizmord veszélyforrások:

- a) téves felismerésre bemutatás, mint leggyakoribb és „legveszélyesebb” „Achilles-sarok”, (Sz. testvérek, K. János, K. Ede)
- b) ezzel is szinkronban a tanúk tévedései, (K. János, M. János, K. Ede)
- c) a hamis beismerő vallomás, (K. János, P. Dénes, V. László)
- d) nyomozóhatósági hibák az első csapásnál, (helyszíni szemlén, forró nyomos intézkedéseknél, kutatásnál), (M. János kutatási hibái, K. Ede-felületes igazoltatás)
- e) „megőrzési lánc” (chain of custody) megsértése, (R. Jozef)³¹
- f) perszeverancia, (K. Ede, B. Ferencék)
- g) szagazonosítási hiba, (P. Dénes, Sz. testvérek, V. László)
- h) szakvélemény hiba, (pl. írásszakértői)³²
- i) informátor hiba, (K. Ede ügyében K. Attilaé)³³
- j) kényszerintézkedések rosszul értelmezett taktikai alkalmazása,
- k) titkos nyomozási eszköz jogi kereteinek megsértése (kizárt bizonyítékká válik),
- l) védői tevékenység gyengesége (P. Dénes)³⁴
- m) szembesítés (saját kutatásunk alapján számtalan hibával).

Végül megjegyezzük, hogy az angolszász államokban meglepően nagy számban bukkannak fel még napjainkban is – utólag másként értékelt – justizmord esetek. A magyar „látens” justizmordokra nincsenek megbízható adatok, lévén, hogy nincs is olyan apparátus,

³⁰ Lásd erről az Innocent Project.-et, illetve: *Savage S.-Poyser, S.-Grieve, J.*: Putting wrongs to right: Campaigns against miscarriage of justice. *Criminology and Criminal Justice*. 2007/7 (1) 83-105.; *Quirk, H.*: Identifying miscarriages of justice. Why innocence in the UK is not the answer. *Modern Law Review*, 2007/70. (5) 759-777. o. (Egyes sejtések /becslések/ szerint az USA-ban a bebörtönzöttek 2-5%-a nem bűnösként tölti büntetését.)

³¹ R. Jozef szlovák állampolgár 1997-es S. Zoltán sérelmére elkövetett robbantásos emberölési kísérleti ügyében újjnyomtörödéket rögzítettek a fel nem robbant bombaszerkezet belsejében, ám ezt csak két év után azonosították. Utólag azonban nem volt rekonstruálható, hogy ki és milyen eljárással rögzítette a nyomot, annak mi volt az útja. Hiányos volt a fotózása is, a robbanóanyagot, indokolatlanul megsemmisítették a mintavételt követően, a gyújtószerkezetet, távirányítót pedig nem őrizték meg gondosan. Ismeretlen módon került ki a bűnjelkamrából egy tűzseréhez, aki végül a tárgyaláson felmutatta, de útját senki nem tudta igazolni. Az emberölés kísérletében jogerős felmentő ítélet született 2013-ban. (Csak robbanóanyaggal való visszaélés miatt vonták felelősségre.)

³² Az 1961-es szegedi ötös emberölésben a tettes „Itt jártam” szövegű kéziratot hagyott a helyszínen, amelyet két tapasztalt igazságügyi szakértő – egymástól teljesen függetlenül – is azonosított Zs.M. gyanúsított kézírásával. Még időben derült ki, mégpedig Vargha László mint harmadik írásszakértő véleménye alapján, hogy ezek tévesek, az iratot és a bűncselekményt is V. Gyula hagyta maga után. Lásd: *Katona Géza*: A bűnüldözés fél évszázada. BM Kiadó, 1998.186. o.

³³ A móri nyomozás korai szakaszában jelentkezett már K. Attila önkéntes informátor és mint tanú terhelő vallomást tett K. Ede ellen. A későbbiekben a 25 millió forintos nyomravezetői díjat is megkapta az információért. 2007-ben kiderült vallomása hamissága, azóta ismeretlen helyen tartózkodik a nyomravezetői díjjal együtt. (2015 június 25-én, a rendészeti konferencia idején is)

³⁴ P. Dénes ügyében (a terheltlen túlmenően) a kirendelt védője sem fellebbezett az I. fokú marasztaló határozat ellen. Ami szintén azt mutatja, amit a saját kutatási eredményünk, hogy az ügyek jelentős részében nem beszélhetünk az európai sztenderd (EctHR) szerint megkövetelt „hatékony” védelemről. Lásd erről részletesen: *Fenyvesi Csaba*: A védőügyvéd. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002. 115-140., illetve 177-231. o.

szervezet, amely tudatosan dolgozna azon, hogy a „csontvázak kiboruljanak a szekrényből”, hogy kiderüljenek régi hibák. A hevesi, móri, tolnai esetek azt mutatják, hogy a terhelteknek (és az igazságszolgáltatásnak, a kriminalistáknak) a „legnagyobb rendőr, a véletlen” segített be és derültek ki a más elkövetők. Ami pedig azt sugallja, sejteti, hogy előfordulhat, hogy a „besegítő véletlen” hiányában lehetnek még nem bűnösként elítéltek a magyar viszonyok között is. Az eddig feltárt esetekből ezt nem állíthatjuk bizonyosan és azt sem, hogy tendenciájában növekedés lenne tapasztalható. Ám mindannyian tudjuk, hogy ezekből az esetekből egy is sok, és a kriminalisták (jogalkalmazók) örök felelőssége, hogy ne járuljanak hozzá a számuk növekedéséhez, egyáltalán a kriminalisztikai hibákra épülő veszélyhelyzetek kialakulásához, élesedéséhez.